

XUJUN KJUAKIXÍ TETJÚN XI CHJA NAXINANDÁ NGITKU MEJIKO

MAZATECO

GOBIERNO DE LA
CIUDAD DE MÉXICO

SEPI

Traducción

Apolonio Bartolo Ronquillo

Agradecimiento

Escritores en Lenguas Indígenas A.C. (ELIAC)

XUJUN KJUAKIXÍ TETJÚN XI CHJA NAXINANDÁ NGITKU MEJIKO MAZATECO

SEPI

Secretaría de Pueblos y Barrios Originarios
y Comunidades Indígenas Residentes

Claudia Sheinbaum Pardo

Jefa de Gobierno

Rosa Icela Rodríguez

Secretaría de Gobierno

Larisa Ortiz Quintero

Secretaría de Pueblos y Barrios Originarios
y Comunidades Indígenas Residentes

Almudena Ocejo Rojo

Secretaría de Inclusión y Bienestar Social

2019

Secretaría de Pueblos y Barrios Originarios
y Comunidades Indígenas Residentes

<https://www.sepi.cdmx.gob.mx>

TÍTULO XI TJÚN	8
TÍTULO XIMA JÁO	9
TÍTULO XIMA JÁN	17
TÍTULO XIMA ÑUJÚN	21
TÍTULO XIMA ÁON	24
TÍTULO XI MÁ JÁON	39
TÍTULO YÁTÚ	40
TÍTULO JÍN	40
ARTÍCULO TRANSITORIO	40

In quexquichcauh maniz cemanahuac, aic tlamiz,
aic polihuiz, in itenyo, in itauhca Mexihco Tenochtitlan

Nga tanga kjitjiánra ngasundé, kjuejí,
chajají nga ndá, nga k'á kjitjén Mejiko Tenochtitlan
Tenoch, 1325.

Kui Xujun Kjuakixi Tetjun xi chja Naxinandá Ngitku Mejiko áon sá febrero nú 2017 ítu ngayá Diario Oficia ku kju ngayá Gaceta xi chja Naxinandá Ngitku Mejiko. Áon titulo tjinre: Xi tjuts'in kjuakixi, Xi kjuakixi'e nga xutaña, xi tjitsjent'iuajire nga kjimandaya naxinandá, nga tjinre kjuakixi xuta ku nga kui xi tsú najmi xi kumá, nga tsakjanyá nga'nú, nga chan nikajó taon, nga tjikaoya xitetjun xi chja ngiejé Mejiko ku xi chja kui naxinandá, nga kjimijín ku nga majín jnuné kui xujun kjuakixi.

TÍTULO XI TJÍN

Kuí xi tjitsuyá ngiejé najmi xi ya'a kui xujun kjuakixi, ngiejé tsjai, ngiejé nga'nú xi tjitsjuáre ndiya nga tjinña ni'ya ndabaxá ku nga tijñandáña k'ui kui naxinandá. Tekuácha tjitsibé yajo'e nga tjinre ngu kjuakixi kui Naxinandá, jmá tjitsú nga naxinandá xi tsi'in manda, nga kuíxi mangitsjái xuta xá'e, nga tjin xi minchatetjun, nga najmí xi tsi'inña kjuá'nú 'yá Diu xi s'ejinña, nga tsakjanyá xuta nga'nú'en xuta xá, nga kjín kjuakitakún tjin kúcha minchatetjunre naxinandá.

Tekuácha tjitsibé nga kjín naxinandá tjin, nga kjín én tjin, nga kjín kjuakitakún tjin, ngat'a xuta xi kuácha tjin, ngiejé ngandé, ngiejé naxinandá'e xuta nima. Tekuácha tjitsjuáre ngande xuta xi tu inchafichú xi chja ngiejé Mejiko kju xi kja'í naxinandá inchandibá. Tjitsú nga k'ui kui naxinandá tjutjun kjuakixi'e xuta xi 'nú chji'é ku nga chán ña'án xki nga xutají jnuné jnufe, nga chúnre táon, nga tsjé nixá, nga 'mi'yáre naxinandá kúcha kjimachjén táon'en, ku nga minchitsjái tumíni tkuya xá naxinandá xi kuitsú, ngiegé xuta nga ma tsikjatjín.

TÍTULO XIMA JÁO

Kuí xik'ui xi tjichja Kjuakixi'e nga Xutaña ku jáo Kapitulo tjinre.

Kuí capítulo I, tjitsú kúcha nikjinre tkuña ku kúcha nichjén kjuakixi

xi tse'e nga xutaña, nga tjinre kjuakixí ngiejé xuta ngat'a xuta, xukúcha tjichja Xujun Kjuakixí Tetjún xi chjá kungateyá Naxinandá Mejiko, kju ngayá xujun xi itsjé xuta nga ngiejé ngasundé jmanga tjujún Mejiko kitsi'ín firmá, xukúcha tjichjá kui xujun, kju ngiejé tkuya kjuakixí xi tjin nga ngungu ngande.

Nga nikitjusún kjuakixí'e xuta, tsubáre nga xuta xi 'nátjengí, nga nukjuatjái xi yachjín xi xi'ín, nga najmí xi ch'ao basére xi ch'ao ts'ijún xikjin, nga ndsijín nga ña'án xkí xingiña, nga ngiejéña nga sakúña ngande nga 'batsjéngiña kjuakixí nga chan ña'án xkí xi niskindí yachjín xi niskindí xi'ín, xi já nistj, tu kjuakitakún xi tjinre kju nga chusúnre nga tsixátjái yajo'e. Ku ngiejé kui tkuya kjuakixí, tsi'ín xkí nga xuta ngungu kju nga tijña ngujéña, xukúcha tjitsú kjuakitakún nga ngiejé xi ña'án xkí, ngatu chjajinjítse, nga nindujú nga ndá chusúnre ngu kjuá, nga majín chjuba'áre kjuakixí si je tjinre ngu xuta, ngat'a majín nik'ubé ngatún kjuakixí.

Tuxi manga bitjusún kui kjuakixí, mandá ngu Sistemá xi Tsi'ín xkí Kjuakixí'e nga Xuta, kuixi tsubáre nga tsijjinsún, nga nguji xi kjeba'á, nga tsixá, tuxi bitjusún nga ngundsijínña, ngatu xukúcha kúnña nga xutaña tekuixi tsubáre nga ña'án xkí xingiña. Kuí kui Sistemá xi kjinére nga tsindá ngu programá xi Tse'e Kjuakixí'e Xuta xi tsjuá ngu kjuakitakún nga nindá xujun kjuakixí, kúcha ndá ña'án xkí, mí ndiya xi nichjén, mí kjuakitakún, káo táon machjén tuxi manga bitjusún, kúcha tsikjatjijín xuta naxinandá xi xá'éji xitetjún tjinre kju ngiejé xuta xá xi chjá ngaya naxinandá Mejiko.

Kápitulo xi ma II, tjitsuyá nga ngiejé xuta tjinre kui kjuakixí ku nga xan nga tsi'ín ngiejé kui najmi:

- a) Ngiejé xuta tsi'ínsubáre mandá yajo'e nga ngungu ku najmí xi kjuá'ñú tsi'ín kúcha nga ndá tsikisitjén yajo'e..
- b) Nga najmí xi tsi'aónre yajo'e, xi tsi'aónre kjuakitakún'en, xi 'mutén 'muniña.

- c) Nga 'bére ngu ngande jma chja ku nga tjinre kjuakixí, ngatá ngiejé xi tjinre kjuakixí nga 'bére ngu jín, nga najmí xi tsikisitjinre kjuandesú ku nga tsibé yajo'e xujun kjuakixí nga kjáin ku nga tsubáre nga bitjusún.
- d) Tekuácha tjinre kjuakixí xutá xi ngu ni'ya chja, nga xutá ngungu ku nga ngiejé, ku kjuakixí xi tjinre nga tsjuá tsja, nga tsjuá kjuakitakún'en nga nindá kju nga nindayá naxinandá.
- e) Nga tsichjén yajo'e nga xutá ngasundéña, nga kuí xi kuitsú kúcha mejénre tsi'in ku 'ya xi 'beñajún, nga najmí xi tsi'inre kjuañú, nga bé, nga najmí xi áon tsikjeyáre.
- f) Nga xan nga tsikjáo nga kjuakitakún'en, nga kuí xi tsikjao tsa be'ére kjindi yajo'e kutsa jmí.
- g) Nga tsikjaitse kúcha tjin kjuakixí xi tjinre xutá, nga tsubáre nga baséña, nga tsi'in ngiejé kúcha tjitsubáre ku nga xañña nga xutañña.
- h) Nga tsubáre nga ndá matszejín tsa kjuasii tjinre tjinña, nga ndá chusúnre kjuakixí ku nga najmí xi kjitjai tsa ngu kju kjuasakúña; nga tsubáre 'batsjengiña ku ngatu ba'íña kjuanda'e kjuakixí.
- i) Nga xañña nga chjabéña ngu kjuakitakún, nga 'béña ngu anima ku tu xukúcha s'ejínña ngat'a'e Diu.
- j) Nga chan tsi'inña xki xutá xá, nga kjex'ari kjindetjuá, nga ndá 'batszejín kjuá xi tjinri ku nga chán sakúri kjuandá xi tsjuá.
- k) Nga má 'betkui xutá, nga má nindáiji ngu tky xutá tsa tjin kjuakitakún xi mejénri nikjaitséi, tsa tjin najmi xi mejénri

nukjuatjái, nga tanga ngaya kjuakixí najmi xi tjini'ín.

- l) Nga xanña nga nukjuá tu ndiya xi mejénña nichjénña.
- m) Nga xanña nga minchitsjáíña tu tkuya én xi tjin, tu xukúcha tjin nga machjénña, nga ñá nindáña kjuakitakún, kútsa tu minchitsjaiyátseña, nga má sakúña ku nga má batetsajúña kjuakitakún.
- n) Tjinña kjuakixí nga najmí xi chjayáña, tsa tjin xi tsuya kúcha 'míña, jmá tijñaña, nga má nga sakúña ngiejé xkí xi tsaña, nga nindayá tsa ndají tjin kutsa ñá xi kua tjibixúña tsa nichajayáña, nga najmí xi bas'enéri ngaya ngani'yári kútsa tjin xi basére kutsa inchat'ére tsa tjibasennijmíji.
- o) Nga mijníji ngu naxinandá jma sinduxan xutá ku nga tjinu'ya énri, xi yachjín ku xi'ín xi sindu Naxinandá Mejikō tjinre kjuakixí nga faire 'yá xi mejénre nga ma lesiú, xukúcha kjí'í nidyá'e, nga xan, nga najmí xi basére, ku ma nga sakúre xá ku ngundsijín nga kján xá tek'ua xi chjún ku tek'ua xi xi'ín.
- p) Tjinre kjuakixí nga ngiejé tkuya, janda nginde ku janda ngak'a, ndaxujun xi tjin, nga sakúri kjuakitakún, nga jmet'iuajíre nga bakuyáre, xi tse'e xitetjún jmanga tsubajíre nga chja'achjíre, ndaxujun jmanga tse'éjí Diu tjinukjuayá, jmanga ngiejé nga tjiña'án xkí, jmanga ngiejé tkuya kjuakitakún tjibakuyá, najmi xi machjénre ku nga ndá bakuyáre. Chuba chuba nga ngatundsijín nga ngasakúre ngande nga 'bema ndaxujun ngiejé xutá xi tjin. Ngaya Naxinandá Mejikō, ngiejé xi naxinandá nimā chja tjinre kjuakixí nga bére ndaxujun jmanga jáo én tjibakuyá, én tjuts'ín'en ku kastiyá, ku nga ngiejé tkuya kjuakitakún xi tjin bakuyáre. Xi xutá changá tjinre kjuakixí nga 'bére ndaxujun'en xutá changa, kju xi primariá ku sekundariá

ku xi kui kiningatsja kjindi'e kjiné kjua'ńú nga tsingiyá ndaxujun, nga baseñajúnre tuxi máre ku nga basejún tuxi manga fichú ndaxujun xi k'á. Tji'bejña tsején nga Ēn xi Seña Mejikaná 'mi ku kui xi tjinre nga'ńú ku kuí kui én xi tkiúnre kui Naxinandá. Xuta xi teyá, tjinre kjuakixi nga Ēn xi Seña xi chja Mejiko kju kastiya bakuyajúre. Majín tsanga ngande'e tsa najmíre xujún xi tjitsuáre jín ngu kjindi ku kui kjua s'echjáre ndaxujún.

- q) Nga ma sakúna ngande, nga nichjén ku nga má bakuyá kjuakitakún xi k'a kju ngiejé tecnolojia, nga tjimaxañña nga minchitsjáiya kjuakitakún k'a kju tecnolojia.
- r) Nga nikjaitse ku nindayá kjuakitakún, nga nitsuáku najmi ku nga yatkiún kjuakitakún xi tjinre xuta.
- s) Nga bakuyá kjin kju nga bakuyá ngungu kjuanitáon kju nga nikjaníyá ku nitjundá yajoña tuxi ndá 'béña ku ndá ngatumáre ngiejé yajoña.
- t) Ngu kjuá'bema xi tjin ngakjain, nga ngasakúre kjuandá ku ngatjé nga ngundsijinjinña kju nga nima tjimaña.
- u) Ngu 'béña kjuandá nga 'bemáña ngasundé , nga sakúña najmi xi machjénña, najmi xi ma chjingajún kju xi tu kjuakitakúntse ku nga ndá mijñáña ngayá naxinandá, ngiejé nitjin xi 'bemáña.
- v) Ngu niñu xi bakínre, xi tjinre nga'ńú, nga nguji nitjín ngachajayáña, nga ndá ngachumáña, nga najimi xi ndá, najmi xi kje fitsunjín, xi chān tsi'inre yajoña, xi ngasakúña xukúcha ngáña bichíña.
- w) Nga ndá 'bére yajoña, kjuakitakúnña, nga chān tsi'inña xki chjine tkj. Nguji xuta tsubáre nga ña'ánjín xki nga 'ńú

kjimachjénre tk̄i.

Tsubáre nga nikitjusúnre xukúcha tjitsú x̄ut̄a nga ña'án x̄k̄i, nga nguǵí xi tsi'ínre k̄juǵ'ñú mí tk̄uya tk̄i xi ba'íre, jmanga tuya nga t̄jinindujú nit̄jin'en.

Nga nit̄k̄ire x̄ut̄a ku jmanga má, ma nichjénre ngiejé tk̄uya mariguana xi t̄jín tsa kui kjimachjénre xukúcha tsú Xuj̄un K̄juǵkixí Tet̄jún xi ch̄j̄a kungateyá Mej̄ik̄o ku ngiejé k̄juǵkixí xi kui tk̄uya najmi inchachjá.

- x) Nga 'bére ngu ni'ya xi chumáre kui ku k̄ju x̄ut̄a xi ngu nagni'ya.
- y) Nga tsubáre nga sakúre ndifa xi tsje, ndifa xi chumáre, ngachajayajíre ndifa xi ndá, xi tsichjén nga ngungu x̄ut̄a k̄ju xi machjénre ngani'ya'e nga x̄ut̄a ki'míña.
- z) Nga tsikjat̄j̄jín ngajín xá xi ña'án jmanga t̄jinikején táon, jmanga t̄ji'benda k̄juǵ xi ma ngaya ñax̄inandá, k̄juǵkitakún xi t̄jínña nga ñax̄inandáña, jma t̄jiminchitsjái x̄ut̄a xá, jmaga tsubára nga ngatitjusún ngiejé k̄juǵkixí xi t̄jínña nga x̄ut̄aña.
- aa) Nga sakúre xá, nga tsubáre nga nindáre xá, nga nga ndá ngatuchj̄ire tuxi chumáre táon xi machj̄ire, nga nikj̄ínre ch̄ji'e xá'e x̄ut̄a xi inchatsixá ku nga nikj̄ín xá tuxi kite fet'ají.
- ab) Nga x̄an nga tsi'í x̄ut̄a kúcha tsicha najmi t̄je'e, kúcha tsi'ín bateñá, kúcha tsi'ín tsikabisún. Ba'íre nga'ñú xá'e x̄ut̄a xi ngajnú inchatsixá k̄ju xi t̄jínre nanḡi nga ngij̄ña inchatsixajú, nga nu'yáre kúcha mejénre nga tsixajú nanḡi'e, nga 'bendá xitet̄jún kúcha mejénre tsixajú x̄ut̄a ngajnu.

- ac) Tuxi manga fitjusún kjuakixí'e tǵún xǵtǵ xi ni'ín inchamáre ña'án xkǵ, ngat'a tǵín kui kjuǵ nga ngundsijínǵña ku najmǵ xi chán tsi'ín xki, xi 'batsjejinri tsa mí kjuandǵ xi tǵín, xi 'banachajúri, xi tsuné tsjunféri.
- ad) Nga ndsijínǵña nga xǵtǵña ku nga basén yachjín ku basén xi'ín nichjén tumǵ tkuyáni xá.
- ae) Nga chuba chuba tsi'ín subáre mandǵ yajo'e niskindi, xi yachjín xi xi'ín, ku nga ndǵ ngatucha yajo'e, kjuakitakún'en ku nga ndǵ tsubáre nga tsi'ín xkǵ Sistemǵ xi Ndǵ Kúnre Niskisdí kju Já Nistí.
- af) Nga ngasakúre kjuakitakún ngat'a'e yajo'e já nistí, nga ngungu kju nga sindu tǵn. Nga ndǵ, nga çan ngatuchǵ, nga ngasi'ín subáre manda yajo'e, nga máre ngatangitsjái'ǵ yajo'e ku çan nga ngat'emǵ ngayǵ nǵxinandǵ, kúcha ña'án nikején táon, nga minchitsjái xǵtǵ xá, nga chúnre ngasundé, ngatjai ndǵxujǵn, ngasakúre xá, ngat'ére ni'yǵ.
- ag) Nga ba'íre tki xi 'ñú k'ǵ ku chán ña'án xkǵ xi ja jachǵ, ku nga minchajú táon xi machjitǵǵiji xukúcha inchachǵ kjuakixí.
- ah) Nga ña'án xkǵ nga ngungu xuku nga xǵtǵ ku nichjinére chú xi machjénre xǵtǵ xi ndujǵji, xi nima.
- ai) Cháoji nikjeyáre ku cháoji chasére xǵtǵ xi xi'inyǵ, xi xǵndǵ, xi tsjuáre xi'ín ku tsjuáre çjún (LGBTTTI), nga ndsijín xuku nga ngiejé xǵtǵ nga ma tsinda ngu tku xǵtǵ ngaya ngani'ya xǵtǵ xi ngundsijín nga yachjín, kutsa ngundsijín nga xi'ín (LGBTTI), tsa tǵín kútsa najmíre kjindí, tsa ixántsjǵ, tsa tukuácha sindujú xikjin kútsa kja'í tkuyácha sindujú xikjin.
- aj) Nga tsúbáre nga basére kjuakixí ku nga najmǵ xi tuchuba

tsijére xut̩a xi xín ngande jindibá. Nga tsubáre nga nichat'áre kjuakixí xi tjinre, nga sakúre jmá fafé, nga ba'ire ndsaña, nga nichat'áre kjuakitakún xi tjimajún ku nga t'axinjín 'ñajun.

- ak) Chasére ngiejé xut̩a xi kini'áonre, xi ndají kinikjeyáre, xi je mején kjuanik'én nga tsamí kumajínre yajo'e kju animá'ēn.
- al) Nga chasére ku natsjengi ngiejé xi niskindí, xi jásnistí xi tjimayá ndiyaté, tuxi 'be ngakjain ku nda ngatuchá.
- am) Nga ndá te ngat'emáni ngaya naxinandá xut̩a xi nduya ixú ku tekuácha tjinre kjuakixí nga xuku nga xut̩a ki'míña nichat'áre, nga ndá ngat'endú ngaya nduya, nga najmí xi tu tsijún tuma, nga najmí xi tsi'áonre, xi tse kjuaxaba tsikjey'áre ku nga ma chjajú xautá'e.
- an) Nga ndá xut̩a xi ngat'enduju, nganimején, xut̩a xi makjínre ku najmí kjuá'áon kjuaxabají xi ngatsijún xut̩a xi sindu ni'ya jmanga ña'án xki, nga ndá baseñajúnre ku nga chúnre tsa tjin xi mejénre kúcha ts'ijún kutsa tsichaya nga tsubáre nga baseñajúnre.
- ao) Chúnre ku batetsajú najmi xi máre, kjuakitakún xi tjinre, xukúcha ngáre, ni'ya xi tjinre, xi má chjingajún xi majín chjingajún xi tjinre xut̩a xi jindibá tje'e jma 'mi África.
- ap) Nga chúnre kjuakixí xi tjinre ngiejé xut̩a xi tje'e xut̩a nima xi sindú kútsa tu inchafa'á ngutjútse kui Naxinandá Mejik̩o.
- aq) Nga najmí xi tsini'ínre ku najmí xi ch'ao kuitsúre ngat'a'e Diu xi s'ejínre.
- ar) Ngu naxinandá jmanga ndsijín nga nu'yáre xut̩a, jmanga najmí xi tuchuba kjeba'áña kjuakixí ngat'a'e nangi, jmanga ngiejéña nga tisuyaxkiña ngaya naxinandá ku ngusún nga

bakjanyá kjuandá xi tjin, tek'ua najmi xi machjénña nga naxinandáña, jmanga ngiejéña nga ba'íña ndsaña.

- as) Ngu ngasundé xi ndachún tuxi manga mijínk'áña ku sakúña kjuandá.
- at) Nichat'áre chy, tuchuba ni'aónjinre, tuchuba nikjesunjín, tusáni tsubáre nga chúnre.
- au) Nga najmí kjuasii 'bejñajín nga nichjén ngande'e naxinandá, xuku ndiyaté, ngande'e naxú, jmanga nitaón, tumíni tkuyá ni'yá xi tsaña nga ngiejé.
- av) Nga má nichjén, nga nisinyajú ngande xi tsaña nga tsi'í, nga ch'án sindúña nga nitsjuá, nga ndá nichjénña kui ngande xi tsaña tsi'í ngaya kjuakixí.
- aw) Nga ndá chúnre, chasére, nga inchatsikjaniy'a yajo'e xutá, nga ba'ire ngande, nga ndá k'uema, nga nitsjé kui ngande, ku nga ndsijín ma nichjén mitsa tjin xi k'uech'aore xikjín. Tjutjún xi tjima nitsjai kju xi karro tjimajún xi ma ba'ire ngande.
- ax) Nga tsubáre nga 'beña nitjín nga b'ematín, nga nitsjua, nga chún subaña yajo'ña nga ngunguña, nga ndá tsubáre nichjénña nga ma'áña ku nga nik'atiují chubá'e nga nixá.
- ay) Nga tsubáre nga ndáchún kumá jmanga tijñáña, nga kúnña xutá xi inchatsi'ín xkí naxinandá, nga tjin xi tsi'ín xkí xutá tsanga tjin najmi ngasundé xi kuma, kútsa tjin ni'ya, tjin nachandé xi fitsún ngaya naxinandá.
- az) Nga ndá ch'á ku minchajú xingíña, nga ndsijín chasére xingíña ku nga ndá mijña ngu ngande jmanga najmí xi inchatsakjún tsa tjin xi mejénre tsikjesún xikjín.

TÍTULO XIMA JÁN

Tse'e Desarroyo Sustentable xi chja kui Naxinandá, tjitsjuá ngu kjuakixí nga tjen nitjin nga nikjao kúcha nixá kú kúcha chaseyáre kuí xá xi kinikjao tsa itjusún kutsa itjusúnjin ku ngiejé nga ngatubé naxinandá, tuxi manga sakúre kjuandá xutá ku nga ndsijin nga ngatakjanya kui kjuandá.

Nga tjichusúnre kui kjuanda tsubáre nga 'be ngu Plan Jenerá tuxi Mijink'á Naxinandá Mejiko, ngat'a kuíxi machjén; kju xi 'mí Programa Jenerá xi tse'e Ordenamiento Territoria kju xi tse'e nga ngungu Ndabaxá; ngu Programa xi chja tse'e Xitetjún'en kui Naxinandá; ngu xi chja nga ngungu setor, xi chja nga ngungu ni'ya ndabaxá, nga ngungu kolonia, xi chja nga ngungu ngande, nga ngungu barrio, nga ngungu naxinandá xi tse'e xutá nimá xi sindu k'ui kui naxinandá.

Tjitsibé yajo'e kui xujun kjuakixí nga tsubáre nga ndá chúnre nangí, ngiejé kuskán najmi xi tjínre xi machjénre xutá, tuxi manga 'bé ngu ngande jmanga ndá k'uendú kju ngiejé kuskán najmi tjikún xi tjín. Kui nga tsubáre nga minchitsjai ngu ndiya xi tsi'in nga ngatensún ngiejé xutá ku nga fandiya, nga 'bendá kjuakixí tuxi chajají ngiejé najmi xi sindut'a k'ui:

- A) Ngasundé xi tjimáña: Mandá ngu sistema'en ngande xi s'endukja. Tuxi ma nga chajají ngiejé kuskán najmi xi tjín, chúnre nga ngungu ngande jmanga tjín kjin tkuya chú, ngijña, kuskán xka xi tsaña nguje ku naxinandá kjiyaxkire nga basére, nga nixátjai tuxi chajají ku nga te ngatundayáni, te ngasakúni, chjénre nga jña chusúnre xutá xi xá'e xitetjún inchatsi'in, xi tse'e subá xá xi inchatsi'in kju xi chja naxinandá. Naxinandá Mejiko kjinére nga tsikjaitsé ku nga kúnre kjuakitakún xi ya'a kju xukúcha ngáre ngatutsjai xutá xi chja naxinandá tjuts'in kju tse'e xutá nima xi sindú k'ui tuxi manga chajají ngasundé

jmanga t̄jimáña.

- B) Ngatu ngachajayají ndifa: ndá chusúnre t̄se'e ndifa, majín nichajá ngande jmanga sindú, tusá minchitsjái kúcha ngate ngat'éni ndifa jmanga tukua t̄jín, jmanga t̄jín ndach'ín yí'í, jmanga nchakángi nangi, jma sindú 'ńú ndifa, jmanga inchafa'a ngiejé tkuya x̄ta.
- C) Chusúnre t̄se'e xi ch̄ja nangi: Ján tkuya nangi t̄jínre Nax̄inandá Mejik̄o, nangi jmanga je 'ńú, nangi nḡinde ngij̄ña, nangi xi t̄jichjayá. Tuxukúcha inchach̄já x̄ujun k̄juakixí k̄ju kúcha nga t̄jindá nga nixá, kuíxi kuitsú xá xi sia'án, mí tkuya k̄juakitakún ku kúcha nga ndá nichjén nangi, nguiajó tkuya najmi xi t̄jiminchitsjái, batetsajú k̄juakitakún nga ndá nikajó nangi, nga ndsijín nga ngasakúre x̄t̄a, chusúnre ni'ya, a 'ńú tin sindú x̄t̄a, tsa chumáre ni'ya x̄t̄a ku nindá kúcha nixajú nax̄inandá tuxi manga chán ña'án x̄ki najmi xi machjénre tuxi fitsunjín nangi.
- D) Ngasakú k̄juandá ngat'a'e nangi jma nḡinde ngij̄ña k̄ju jmanga jé 'ńú nax̄inandá: 'Miyáre xi k̄juanima, jmanga nangi nichjén, jmanga ndifa nichjén, jmanga x̄t̄a xi 'bematsabé nujkuáre ku nga tuchuba nichjenjín ngiejé ya, ngiejé ndifa, ngiejé chú, ngiejé najmi xi t̄jínre nangi ku nga chúnre, chasére t'anj̄ nangi tuxi fitsunjín.
- E) Tse'e ni'ya: Kui xi 'ńú ch̄ji'é ngaya nax̄inandá 'ńú, nga ch̄an t̄jichusúnre nangi jmanga t̄jñasún, jmanga t̄jinchá yajoña nga nax̄inandá xixiña jmanga sakúre k̄juandá x̄t̄a k̄ju ngiejé xi ngu nagani'yáña. Nga nindá ni'ya ngayá nax̄inandá chusúnre kúcha tsakjanyá xa'ba, kúcha k̄jimateyá jma sindú x̄t̄a, kúcha nga ndá nichjen nangi.
- F) Ni'ya jma nitón, nachandé, najmi xi machjén ku xi 'mi

tenolojía: Xujun je xi Tjindare Kúcha Nixá kju xi Programa xi Tjitsuya Kúcha Nichjén Nangi, kuíxi kuitsuy'a tse'e ngiejé ni'ya, jma nitón, nachande kju ngiejé najmi xi machjén nitjin xi ndiba, tsa nindaya, tsa niteya, tsa tjín xi chajáre ku tjínre nga nindá.

- G) Ngande jmanga má fichú naxinandá y ma k'ia 'bemanjinre xikjín: Kui tkuya ngande jmanga má 'bema xuta naxinanadá y k'ia chjajó xikjín, nga tsikjatijinre xikjí, kuí xi tjún tsbáre ña'án xki. Xi 'míre ndiyate, banketa, plasa, ngijña chá xi tjín, ngande'e naxú, kju xuku nginde'e nachandé, k'ia jmanga menkja ku basenijún xikjín xuta, jmanga mangú naxinandá.
- H) Tse'e nga tjima xuta ku ma tsichjen najmi xi ma 'bemayá: Kui Naxinandá Mejiko xi tsjuá nga'ñú tuxi kumá nga má 'bema xuta, nga 'bé ngu tkuya karro xi ndá, xi 'bajinjinre. Tjún xuta xi tjimanitsjái tsubáre nga ndá ña'án xki, xuta xi nima, xi najmíre tsa tsjá tsa tsjái, kju xuta xi karro'e naxinandá tjimayá.
- I) Nga tsamíña ngakjain nga'ñú'en ngasundé, nga mijñandá tsa mí xi kumá, tuxi tsejí kjuá xi kjuéyáña: Xitetjún xi chjá kui Naxinandá Mejiko xi basére xuta, xi tsikjaitsjén kúcha nga tsamí xi kumáre xuta tsa kúcha tsi'ín nga'ñú'en ngasundé xuku cháon, tsi'ñú, xki kutsa xá xi inchatsi'ín xuta ngasundé.

Tekuácha nindsijín kjuakixí nga chúnre ngiejé najmi xi chji'ere naxinandá nga tjiminchitsjai táon, nga tjiminchitsjaire kjuandá naxinandá ku chjayatjao ngiejé ni'ya ndetsín, ngatá kuíxi ni'ya kjuakitakún xi inchafaya najmi xi je ja'á naxinandá. Ngat'a tsaña nga tsi'í ngiejé kjuakitakún kju kjuanikjaitsjén xi itjáña, ngiejé najmi xi ma chjingajún kju najmi xi tu kjuakitakúntse, xi najmi ngasundé, xi tjín nginde ngijña, xi tjín naxinandá 'ñú, kui kjuá nga chúnre, nga

chasére, nga kjinére kjuǎ'ńú xutǎ xá nga tsindayá.

Kui Naxinandá Mejiko, ngu naxinandá ngujé kji'uya xi mejínre kjuatí, xi mejínre kjiásí, xi máre tsjua tsjá tsa tjin najmi xi inchafeyáre kja'í naxinandá, xi máre tsitjao xutǎ xi xín ndiba ku tsjuáre ngande. Kui kjuá nga tsibé nga tjinre kjuakixí xutǎ xi sindú tjuts'ín k'ui kui naxinandá, kjuakitakún xi tjinre ku inchatsjuáre jamats'én kju xutǎ'e xi sindún kja'í naxinandá. Tekuácha tsjuáre kjuakixí xutǎ xi tu inchafa'í, a tsa tu inchafa'á, a tsa je kui naxinandá je sindú tsé, kju ngiejé xutǎ xi kjuati tjinre nangi'e ku je kitsjuáre ngande kju niskindí xi 'ńú tkiún, xi já nistj xi yachjín xi xi'ín. Kui kjuá nga xutǎ xá xi chjá kui Naxinandá kju ngiejé xi sinduyaxkíre, jma janda tjin inchatsi'ín manda nga ngungu, tsubáre nga 'batsje kjuakixí xi tsitjao, xi tsjuáre ngande ngiejé xutǎ xi tu inchafa'í ku tekuácha tsubáre ts'ijún xutǎ xi inchaminegí nga ba'íre ngande tsa tjibiyutjengire jmanga jindíba.

Ku xi chjá tse'e Asienda Publika, kúcha nikején ku chjayá táon kui Naxinandá Mejiko --nga 'bechjitjái táon, najmi xi tjininda kju nga tunichjén najmi xi tjin, tu xukúcha nga kuitsú Kongreso xi chjá kui Naxinandá-- tsubáre nga chusún chuba chubáre káo táon xi fe ku káo táon xi machjén ku tuku t'axín xi tjichjáni ngaya Na'en Kjuakixí xi chjá ku nga teyá Mejiko.

TÍTULO XIMA ǃUJÚN

Xi chjá Tse'e Xutǎ Naxinandá ku nga Ngiejé Xutǎ Chjats'uáre. Jáó kapitulo tjinre.

Kapitulo I

Xutǎ xi sindú tjuts'ín ku xi tu sindútse ngaya Naxinandá Méjiko, kuícha tsakjanyá: xutǎ tjuts'ín 'míre xi kui Naxinandá kitjukjá ku tjujún xi kjindi'e ma; xutǎ xi sindú ngande xi je tsé tjinre nga k'ui sindu; xutǎ sindut'ǎ xi s'éitse tjinre ts'atiú jáó sá nga sindú ku xutǎ

tjima ngutjú xi túkuachá inchafa'átse kui Naxinandá Mejiko.

Kjuakixí xi tjinre xutá Naxinandá kuí xi inchatsingú xikjin, naxinandá jmanga sindu ngujé xukúcha tjichjá kui Xujun Kjuakixí Tetjún. Tsubáre nga bakúre niskindí kju já nistí kui kjuakitakún, xi machjén nga ngu naxinandá tijñáña, nga má basé ndatsa kui nga má lesiú ku te má nga kju kui tsjuá kjuakitakún'en kúcha nga ndá kuají ngande jmanga inchamachá ndatsa kui ngaya ngani'yá, ngaya ndaxujun, ngaya jmanga sindu ngujé, kutsa tjuma nga inchamachá, ngat'a tekuíxi kju kui kjueyáre najmi xi inchatsi'in xutá changá. Tuxi kumá nga kungáña ku ngatuyáña nga ngiejéña nga machjénña, mandá ngande jmanga kuachá bakuyá naxinandá.

Nga má lesiú ku nga chjungáre 'yá xi mangiña kuí xi 'nú chji'é, ku xánña mitsa tjin xi tsi'inña manda, te majín tsa tjin xi bé tujmañátse yáña 'ya xi mangiña ku kjinéña ngu kjuañú nga tjin xi mangiña jmanga tjininchá nga'á xá xingíña. Ku ngiejé xutá naxinandá, xi k'ui nangi Mejiko kitjukjá kutsa tu tsangingandéte ku je kitsi'ire kjuá, tjinre kjuakixí nga sakúre tumíni xá xi tjin ngaya kui naxinandá Mejiko.

Kapítulo II

Democracia 'mí, nga xutá chjinengiyáre, nga má tsikjatjijn ku nga má kuí basentetjúnre naxinandá, xi mejénre tsú nga tjinre kjuakixí nga chjabé én'en, a tsanga tukuí suba kutsa nga sindú tin nga naxinandá, nga ngiejé tkuya xá kju najmi xi tsi'in xi incha xá'e naxinandá kju nga 'bendá nga nikjaitsjén xá xi kumá, nga ña'an kui xá, nga chaseyáre tsa itjusuún kutsa itjusunjín xukúcha nga kis'endá, ku tekuácha ku kui ma tsikjatjijn nga chán ngatumá , nga chán ngatuchjén táon xi tsubáre nga nikjie.

Báire kui kjuakixí naxinandá kju barrio xi sindú tjundsín kju xutá njima xi je kui Naxinandá Mejiko sindú tsé, xukúcha inchachja Xujun Kjuakixí Tetjún kju Kjuakixí xi chja ngiejé ngasundé.

Naxinandá xi yachjín xi xi'ín tjinre kjuakixí nga má tsi'ín ngiejé kui kjuá xi sindut'á k'uj:

- Má tsakuixi tsú mí tkuya kjuakixí xi mejénre kutsa basénkajoyá xi Xujun Kjuakixí Tetjún.
- Má nga kuí xi kuatsú nga chjinengiyáre nga basenkajuyá kjuakixí, ku kju tumí tkuyáni kjuakixí xi mejénre nga sasenkaǵó.
- Nga chjinengiyáre tsanga ja'óre kútsa ja'ojire nga sasenkaǵó xá xi mejénre nga tsi'ín xutá xá.
- Nga chjinengiyáre nga xuku naxinandá xukúcha tjichja kuí Xujun Kjuakixí Tetjún.
- Nga chjinengiyáre nga xuku naxinandá ngat'a'e najmi xi 'ñú 'bajóre, xi 'ñú tkiúnre xutá kutsa xi chjá ngat'a'e nangí. Kongreso xi chja Naxinandá Mejikó xi kuichjáre xutá nga chjinengiyá tsa ndá tjin kutsa ndají tjin najmi xi kjima nga tanga té nga uchán xutá tjuts'in kju xutá nima xi kuachá tsi'ín kuinengí.
- Má minengí nga tikjáre xá'e xutá xi sindú xá.
- Nga kuí xi kuitsu kúcha nichjén, kúcha nikajó ku mí ndiya xi ba'íre táon xi kitsi'íre ngayá presupuesto xi tsubáre nga tsjé nikajó ku nga bixuyá kúcha tsi'ín kuchjén.
- Má nga be'e 'yá xi kján xá ku kju'a'ñújín tsanga ngu partido tsjuáre nga'ñú, nga tanga tjinre firmá'en ngu nga uchán xutá xi sinduyaxkí ngaya lista'e lesiú.

Kui kapítulo xik'ui xi tjitsuyá mí tkuya xá xi tsubáre tsi'ín xi 'míre Partido Polítiko, mí tkuya najmi xi machjén nga mejénña fayaxkí

yajoña, ku mí najmi xi ma tsi'ín nga tji'benda ku skandá nga mándujú lesiu, ku nga tsubáre nga tsje tsixá, kao táon tjinre, jmá faikja'a kú kúcha tsi'ín tsichjén. Nga chjajín xutá xi kján xá tsubáre nga Xujun Kjuakixí Tetjún xi chja kungateyá Mejiko biyuyá, kju kui Xujun Kjuakixí Tetjún xik'uj, xukúcha inchachjá kuskán xujun kjuakixí xi tjiin, xujun xi tjinre nga ngungu Partido, ku tsubáre nga nichat'áre kjuakixí xi tjinre ngejé xutá xi chja naxinandá, nga ña'án xki ja nisti, yachjín xungú, xi xutá nima ku sindunére kjuá'ñú nga tsuya nga tsjé inchatsixá, nga kjain nga ndusínre naxinandá ku nga inchatsuyáre asiendá ngejé xá xi inchatsiín, nga tuchuba tsjuají xki'e xutá ku nga basén yachjín ku basén xi xi'ín xi tsubáre nga 'bendú xá'e naxinandá.

Ngiejé tku xutá xi chja polítika xutá naxinandá kua, tsubáre nga tsjuá nga'ñú nga ch'a xki ku nu'yáre ngejé xutá, nga nikáre ku nichat'áre xinginá, nga nikitjusún kúcha inchachjá kjuakixí ku nga 'miyáre xutá najmi xi tjin, najmi xi kjima.

Tsubáre nga 'bé ngande nga nichji'éjíre lesiu tsanga tjin xi batejé nga ndají kumá, ku nga 'miyáre naxinandá mí kjuanga ndají kumá, nga tjinichji'éjíre, nga tjininchitsjáire xutá xá xi baséntetjúnre kui Naxinandá Mejiko, nga minchitsjái xi Diputado kju xi Xkalé 'mí.

TÍTULO XIMA ÁON

Kúcha tsakjanyá nga'ñú'en naxinandá. Ngaya Naxinandá Mejiko tuxi manga tsixá ku tsjuáre ngu ndiya naxinandá republika tsik'uyá yajo'e, nga tjin xi minchatetjún, nga naxinandá mangitsjái xi mincha xá, nga nguji tkuya kúcha s'ejinña Diu xi nukjuatjái, ku ján tkuya nga tsankjanyá nga'ñú: Xi Tsindá Kjuakixí, Xi Baséntetjúnre Xá y Xi 'Bendajín Kjuá.

Kapítulo I, xi tjichjá tse'e xutá xi Tsindá Kjuakixí, káo tsubáre ma, kúcha ña'án minchitsjái, kúcha ña'án nga je kua'angire nga 'bendú xá ngaya Kongreso, mí xi machjénre tuxi mánga minchitsjai kui

tkuya xuj̄t̄á xá, mí xá xi má tsi'ín ku mí xá xi majín tsi'ín, kúcha tsixá, nga kui ba'angíre nga tsjuá én mí tkuya kjuakixí xi mejénre nga mandá kú kúcha mandá xi 'míre Komisión Permanente, káo nitjin nga tsixá ku mí xi má tsi'ín ku mí xi majín tsi'ín.

Najmi xi má tsi'ín xi chj̄a Kongreso'ę kui Nax̄inandá:

- Nga tsindá ku basenkajoyá xi 'míre kjuakixí xi machjén ngaya kui Nax̄inandá Mejik̄o.
- Kui xi tsindá kjuakixí'ę nga'ñú xi tjinre kui Nax̄inandá kju xuj̄n kjuakixí xi tsę'ę ni'ya ndabaxá'e Xkale, kú Xuj̄n Kjuakixí Tetjún uyá.
- Má nga kui xi tjún be'é én nga nindá tjatse xi 'míre kjuakixí kju dekreto.
- Kuí xi tsú tsa ja'óre kutsa jmí én xi kikasenkajóre Xuj̄n Kjuakixí Tetjún ku ngateyá Méjik̄o.
- Má be'e 'yá xi ma Xitetjún'ęn, xi basentetjúnre Nax̄inandá Mejik̄o.
- Kui xi 'batsje xuj̄n kjuakixí kúcha tsi'ín tsixá xi chj̄a Asienda, xi baseyáre xk̄i ku tsijére xi ndaji tsichjén táon, kui xi tsú káo táon bitjú nga xk̄i nú xi nichjén nga ba'íre kjuandá nax̄inandá.
- Kuixi kusúnre, xi baseyáre ku tsindsijín yajo'e nga 'batsjé kjuakixí káo táon bats'én ku káo táon machjén nga xk̄i nú.
- Kuixi baseyáre táon xi kinichjén nú xi s'ei jet'á.
- Kuixi tsindsijín xikjín tsanga basenkajó xuj̄n xi chj̄a tekuíni Kongreso.

- Kuixi tsú tsa yúre kútsa yujíre nga kui fai xá x̣uṭa xi tsúre Xitetjún.
- Má chjáre xi sián Xitetjún ngaya Nax̣inandá Mejiḳo kju Sekretarịo xi inchatjengíre, x̣uṭa xi inchatetjúnre ngiejé ni'ya ndabaxá xi ṭjín, ni'ya xi tsi'ínsubáre mandá yajo'e kju xi ṭjínre xá'é Xkale nga ngatjaitsuyá kúcha inchafaijú xá'é.
- Kui xi baseyáre ku kusúnre ngiejé kjuakixí xi inchatsuyá kúcha tetjén mijñandáre nga ña'án xá kju nga kúcha nga ndá nichjén nagi xi ṭjín.
- Kui xi juyá ku tsjuá kjuá kúcha ṭjín táon xi tekuíni machjénre tuxi ma nga ndá tsixá, tanga tsubajíre nga tsik'atiú chubá.

Kapítulo II, xik'ui xi ṭjichjá kúcha tsi'ín tsixá xi Tsikitjusún Xáá, kui x̣uṭa xi 'mi Xitetjún. Tsú nga xi basetetjún nga Tsikitjusún Xá, Jefe kúxutsa Jefa'e Nax̣inandá Mejiḳo tsubáre nga ník'ín ku kui xi tsubáre nga tsikajo xá, nga banax̣u nga bandiyáa xá xi ña'án. Tekuini Xitetjún xi tsubáre nga Tsikitjusún Xá xi kjimenjénre nga minchá x̣uṭa xi basejún tuxi ndá bitjusúnre xá xi kitsjuáre nax̣inandá, kuí xi tsú kúcha ña'án minchitsjái, mí xi machjénre, mí xi tsubáre nga máre, ku tekui kusúnre tsanga kjuachajáya ngutjú kutsa kjuachajayá nguxika'a.

Ngiejé kui nga'ñú ṭjínre Xitetjún'en Nax̣inandá Mejiḳo:

- Nga 'batsje ku tsikitjusún ngiejé kjuakixí kju dekreto xi tsinda x̣uṭa xi inchamejénre nga tsindá kjuakixí ngaya kui Nax̣inandá.
- Tsikitjusún Xuj̣un Kjuakixí Tetjún xi chjá ku ngateya Mejiḳo, kju xi chjá kui Nax̣inandá kju ngiejé xuj̣un kjuakixí xi chjá Kongreso'e Unión kju xi tsinda kjuakixí ngaya kui Nax̣inandá.
- Má basenkajó x̣uṭa xá xi inchatjengire kútsa tu xíntse tsikja'a.

- Kuí xi tsingiyá Kongreso Kjuakixí xi tjitsuya káo táon bas'én ku káo táon bitjú.
- Tsingiyáre Kongreso jín'én xutá xi tsi'ínre manda kui Naxinandá, xi 'mí kontrol interno.
- Tsingiyá Kongreso ya, kúcha tjitsikjáo nga káo táon ndatjín nga chjenyá ku k'ia fayaxki káo táon tsubáre nga bitjú, tuxi ma nga ña'án xki naxinandá.
- Tsubáre nga mangitsjaiyá ku çan kusúnre tuxi má nga tsuyáre Xitetjún xi Tjingits'ínre kunga teyá Naxinandá Mejiko tuxi kuma nga 'ñujín ngat'ajén xá xi tji'míre nga tsubáre tsi'ín xutá xi inchatsixá kui Naxinandá.
- Tsubáre nga tsuyá káo táon tjinikajo ngaya Asienda xi chja kui Naxinandá.
- Tsubáre nga xkinú tsuyáre Kongreso nga kitsikitjusún kúcha 'yendá xá'é skanda nga tjuts'ín, káo táon yat'a nga fére nga ngungu xá xi kitsikjáo.
- Tjínre kjuakixí nga má tsjuá kjuakitakún'en tsa ndá tjín kútsa ndají tjín ngamáre kuí xujun kjuakixí xi 'bátsjé Kongreso.
- Nga kuí xi tsubáre basentetjúnre polusiá, xutá xi tsi'ín xki naxinandá nga chán k'uemá, nga tsamí kjuaxabá xi kjueyáre.
- Kuí xi tsjuáre xki xi tsubáre nga tsikitjusún xutá xi 'mi Notario nga tsi'ín xá xi kjinére.
- Kuí xi 'bátsjé xkinú ngu xujun jma s'et'á káo táon tsubáre tsi'ín xutá xi inchatsixá ngaya ndabaxáa.
- Tsubáre nga tsikitjusún ku najmí xi tsjuné kjuakixí xi tjínre

xuṭa xi inchatxixá ndabaxáa, xi tse'e kui nga Xitetjún kju tse'e ngiejé ni'ya'e xi Xkale.

Kapítulo III, kuí xi tjichjá tse'e xi Tsindajín Kjuasí, tsubáre nga ngaya kjuakixí tsixá, nga 'banachajújí xuṭa, nga má nukjuat'áre, nga tsjé tsixá, nga tsuyáre naxinandá xá'é, nga 'betsején ngiejé xkí kúcha tsi'in tjitsixá. Tse'e kui Nga'nú xi Tsindajín Kjuasí tsubáre nga 'bére ngu ngande xi 'mí Tribunal xi K'á xi Tsindajín Kjuasí, ku xuk'ui xi tsubáre nga 'bére ngu Sala Konstitucional; kju ngu xi 'mí Consejo tse'e Judikaturá kju xi 'míre Nái. Kuí Consejo'e Judikaturá xi tsubáre nga tsi'in xkí, nga kusúnre, nga basayáre, tse'e xá xi 'míre servicio de carrera ku tekuí kjimejénre nga tsik'endú xuṭa xi 'mí Nái.

Kuí Consejo'e Judikatura xi tsjuáre nga'nú ngiejé xi Nái, nga najmí xi tsi'inre mandá nga tsikitjusún xá'é ku tsindá ngu Consejo xi tsubá xuṭa naxinandá mincha. Kju xi 'míre Instituto Pericial kú Siencia Forense tsikas'én nga tsi'in xá'é nga nindajín ngiejé tkuya kjuasíi.

Kuí xá xi tsubáre nga tsikitjusún Tribunal K'á xi Tsindajín Kjuasí xi chja kui Naxinandá:

- Kuí xi tsubáre nga basé tuxi mánga bitjusún xukúcha nga tjichjá Xujun Kjuakixí Tetjún xi chja kungáteya Mejiko kú nga nichji'éjire ngiejé tkuya kjuakixí xi kontra fáire kíkui.
- Tekuácha tsubáre nga fayá kúnga s'ejña kja kjuakixí xi tjínña nga xuṭaña xukúcha tjichjá kui Xujun Kjuakixí Tetjún xi chja Naxinandá Ngitku Mejiko.

Kuí Sistemá xi tsindajín kjuasí xi chja kui Naxinandá mánga tsichjén ngiejé kjuakitakún xi tjín kúcha nindajín kjuasí jmanga inchatxitijú xikjin xuṭa. Tuxi mánga bitjusún kuí kjuakitakún mandá ngu Ni'yá xi tse'e Justisia Alternativa kú Tribunal K'á xi Tsindajín

Kjuası xi chja Naxinandá Mejiko bayaxki, xi xan nga tsixá ku 'bé subáre táon'en ku tsi'in subáre mandá yajo'e. Ngiejé kui najmii má tsi'in Ni'yá xi tse'e Justisia Alternativa:

- Kuí xi tsubáre nga mincha ngabasén'en xuta xi inchakjajún xikjin, nga xi xuta tukuachá, nga xi negosio inchakjanya, nga xi tekuíni xi ngu ngani'yá inchakjajún xikjin, xuta xi kitsi'áonre xuta tanga 'ñújín tse je tjin kju nga nindajín kjuası'e xuta xi s'ei inchamanistí.
- Tekuácha kuí xi tsubáre nga mincha ngabasén'en jmanga jáo kutsa kjinma xuta xi ndia'e ngu najmi, tsa xuku ngu ni'ya.
- Kuíxi basentetjúnre jmanga inchatsixá ngujé xuta ngaya naxinandá, tuxi mandajín tsa mí kjuatí xi tjinre xi ngu tsindiú, xi ngu ngande, xi ngu barrio, xi ngu naxinandá.

Xi 'mí Instituto Perisial ku Siensiá Forense, tekuácha k'ia chja ngaya Consejo Judikatura tanga tsi'in subáre mandá yajo'e kúcha tsi'in tsixá ku tjin subáre táon xi tsichjen, ku kui xi 'nú máre kúcha ña'an xki naxinandá jmanga tjiminchitsjáiyá najmi xi kumá kjutsa xuta jesún, kuíxi tsuya kúcha tsi'in k'ien tsa tjin xi k'ien.

Nga bitju ngu xujun xi tjitsú nga ngaya kjuakixijí najmi xi kumá ngiejé xuta nga tsubáre nga tsi'ejín nga kjamachji'ejí ku tsubáre nga tsikitjusún, nga tanga kjinma ngisa xi kuachá kitsú.

Xi 'míre Consejo Judisia Ciudadano tjinre nga 'nú nga tsi'in kui najmi:

- Mánga kui tsikinchá xá Consejero'e Judikatura.
- Mánga kui tsjuáre Xitetjún'en Naxinandá Mejiko 'yá xuta xi má tsi'in xá xi 'mí Fiskalía Jenera xi Tsindajín Kjuası ngaya kui naxinandá.

- Tekuácha kuí xi má tsjuá ján jin'en xut̩ nga minchitsjái xi pixká espesia kúma xi tse'e lesiú ku kju xi tse'e xi táon'en naxinandá kjabechéjé.

Tribunal xi Tse'e Lesiú xi chj̩ Naxinandá Mejiko, kuí xi bé ku máre, tjinre nga'nú nga tsindajín tsanga tjin mí kju̩ nga batejé xut̩ tsanga tjin najmi xi chánjín kuma janda nga tsa'ángire ku janda nga kikjé lesiú; tsanga tjin xi kijnuné kju̩kixi'e kú tumí kjuatí xi tju̩re partid̩ kju xut̩ xi k'ia sinduyaxkire yajo'e.

Tsubáre nga mandá ni'yá xi 'mí Tribuna Loca xi tse'e Konsiliación ku Arbitraje kju xi 'mí Tribuna xi Tsindajín Kjuasí Administrativo. Xi tjin kuí xi tsindajín tumí kjuasí xi 'bére xut̩ kui Naxinandá Mejiko, xi inchatsixá ku xi inchamachjén tsja. Kú xi má jáo, kuí xi tsi'in xk̩ ku 'bendajín ngiejé tkuya kjuasí xi 'bére xut̩ xi inchatsixá ngaya ndabaxá'e Xitetjún'en kui Naxinandá, xi chj̩ Ni'yá Nabaxá'e Xkalé kutsa ndatsa xut̩ tukuachá. Ku kuí xi 'mí Tribuna xi Tsindajín Kjuasí Administrativo, tjin subáre nga'nú ku tsi'in subáre mandá yajo'e ku tjin subáre táon xi tsichjen, kuí xi tsubáre nga tsindajín tsanga kjuatí sakujúre xikjin xi ndsjín tjinre xá ngaya Naxinandá Mejiko ndatsa xi chj̩ Ni'ya'e Xkalé ku xi xut̩ tukuachá; kuí xi tsubáre nga tsijére xut̩ xi inchatsixá ngaya ndabaxá tsanga tjin xi mangita'in yajo'e; kuí xi tsubáre nga tsi'in xk̩ xut̩ xi batejé tsanga xukujícha tsú kju̩kixi iyuyá nga kichjabé ku kinijére ku kuí xi tsubáre nga 'bendajín tsanga xut̩ xi tjinre xá xi chj̩ Kongreso jma mandá kju̩kixi, xi 'míre Xitetjún xi tsubáre nga tsikitjusún kju̩kixi kju xi chj̩ Tribunal xi 'Bendajín Kjuasí; kju xi chj̩ Ni'ya'e Xkalé kju xi 'mi Organismo xi Tsi'in subáre mandá yajo'e, xi chj̩ kui Naxinandá Mejiko, tsanga chanjín kitsikitjusún xá'é.

Kapítulo IV, tse'e xi chj̩ nga Chúnre Naxinandá ku nga Tsubáre nga Nitsjé Kju̩, Ndbaxá'e Xitetjún xi chj̩ Naxinandá Mejiko kjinére kju̩'nú nga kúnre ngiejé xut̩ naxinandá, ku nga jña mején ndabaxá'é Xkalé ku kju xut̩ naxinandá, tuxi manga nga 'bechjáre, nga minchitsjaiyá, nga nijére xi kitsi'in tsangita'in yajo'e, nga

nduba xi 'ñú tse najmi xi kitsi'ín, nga tsi'ín xkᵢ nga ngiejé xᵤᵤᵤ, nga mangitsjai kúcha nga kundayá ku ndá te k'uemáni xᵤᵤᵤ, nga k'uejí xi kjuᵤ'áon xi kjuᵤnde, nga chúnre xᵤᵤᵤ tsanga tjin xi mejénre nga kúcha ts'ijún ngat'a tjinre kjuᵤkixí ku xᵤn nga tjima.

Ngiejé xi 'mí pulosía tjuntjún kusúnmáre najmi xi kumá mítsa tuchubá tsi'ín, tsubáre nga mangitsjáire nga ngu kjuᵤsii tjin ku nga ngas'énda kjuᵤndá ku nga tsichat'áre xi 'mi kjuᵤkixí'e nga xᵤᵤᵤña ngiejé xi ni'ín inchafeyáre, kju ndatsa xᵤᵤᵤ xi tji'míre nga tsangita'ín yajo'e kju xi inchatsú nga kubéxkun ngu najmi. Tunga machjéntse xi 'mi nga'ñú ku kjiátse nga má kui nichjén. Kú kuí kjuᵤ nga tsubáre ngu tkuya polusía xi tsikitjusún ngiejé kui najmi:

- Nga tsichat'áre kjuᵤkixí, nga tsichat'áre kjuᵤᵤb'emá, nga kúnre xᵤᵤᵤ nga najmí xi tsi'ónre, nga najmí xi kjabé ku tsikjetsún nájmi xi tjinre.
- Nga tsjuᵤ kjuᵤakitakún ku nga k'uejí xi tsi'ónre xikjín.
- Nga tsubáre nga tsjuᵤ kjuᵤakitakún tuxi k'uejí xi mangiré jé yajo'e ku nga tsjuᵤj ngande nga 'be xᵤᵤᵤ xi xabá.
- Nga nichat'áre kjuᵤkixí xi tjinre xᵤᵤᵤ ngat'a xᵤᵤᵤ.
- Nga chᵤn tsixá ni'ya xi kjinére kjuᵤ'ñú nga kúnre xᵤᵤᵤ nga chᵤn 'bendajín kjuᵤsí xukúcha inchachjᵤ kjuᵤkixí.
- Nga tsubáre nga tsikitjusún xá'é xukúcha inchachjᵤ kjuᵤkixí ku nga tsuya kúcha inchatsikitjusún xá'é, tsubáre nga ndá 'betsején.
- Nga ndá, nga chᵤn tsubáre tsi'ín xkᵢ ngiejé tkuya xᵤᵤᵤ.

Tuxi bitjusún nga nindajín kjuᵤsí tsubáre nga mandá ngu ni'ya'e Pixká Genera xi tsé'e nga Nitjse Kjuᵤ, xi má tsi'ín kui najmi:

Basentetjúnre nga minchitsjaiyá ngu jé, basebtetjúnre xutá xi tsú kúcha tjín majére xi tsangita'ín yajo'e kúxi tsú 'yaxi kjuañixan ngat'a najmí jéjire; xi tsuá kjuakitakún nga minchitsajiya ngiejé tkuya jé xi kumá; tsindá ngu ndiya kúcha tsindsijín xikjin xi tjínre xá nga çan nikisitjén xujun tuxi ndá matsje jmanga s'ei tjichusúnre tsanga tjín kutsa najmí jé; tsuya kúcha ndá ch'a xkí, ndiya xi biyuyá kju nga ndá nichjén ngiejé tkuya kjuakitakún tjatse nga nindajín kjuá, mangitsjáire ngisa.

Ku nga nindajín, nga nitsjé ngiejé tkuya kjuá, tsubáre nga tjín xi batejé, nga batekajó xutá xi tjínre kjuási y nga éntse nichjén nga b'edajín kjuá, nga najmí xi má 'be'ma, nga jujú xikjín xutá, nga 'betkiú, nga tsubajire nga tsjént'iuá, nga ngundsijín ngiejé ngakjain kjuakixí, nga tsubáre nga s'endá ku nga xukúcha tjitsú kjuakixí ña'an xkí xutá, nga najmí xi tjínre jé nga séndajín ngu kjuási, nga najmí xi jáo ndiya nindajín nga je kis'endá ngu nájmi ku nga chusúnre 'yá xi sitjengire ngu kjuakixí. Mandá ngu Comisión Ejekutivá xi tsi'ín xkí xutá xi jé kumata'ín. Kuí xi kusúnre nga nijére xi tsangita'ín yajo'e, má chuba nitjín be'ére xuku xutá xi incha nduya nga kjé s'endají kjuá'e, kuí xi má basenkajóya mí tkuya je xi ma 'bendúre xutá kútsa tsingajo kutsa 'bechji nájmi xi kitsi'ín. Ku tse'e xi je kundayá nga bitjú nduya k'uj kuí ñaxinandá, tukú kuácha kjuakixí xi tjínña nga xutaña chusúnre nga b'enda xujun xukúcha kisénda a tsanga kjamajére kutsa kjamajéire ngu xutá, nga ndá ña'an xkí ngat'a ngiejéña nga xutaña ku tjín ngakjáña, nga sakúre xá xi tsi'ín ku nga bakuyáre kúcha nga ndá kumáre nga tsi'ín kui xá, nga nikjái ndaxunjun, nga ngasakúre kjuakitakún, nga sakúre tkí, nga ndá k'uere, nga ndá ngatsikjáo, ku ngasakúre ngande nga ngatsitaón.

Tekuácha 'bé ngu xujun, ngu kjuakitakún xi 'mi sistema integra'e justisiá xi tsindajín kjuási xi sakúre ja nistí xi ts'atiú tejáo nú ku nginde'e xi tjia'ungú nú tjínre, k'iaji tsikjatjijínre tse'e xi 'mí sistema de ejekusión penál xi tse'e xutá changá, ndatsa jé xi 'nú kitsi'ín.

Kapítulo V, xi tse'e Organismo Autónomo, kuí tji'ñu'en xutá xi

tjínre kjuakitakún xi k'a ku nga tsubajíre nga fajín xi tsi'ín xki; tjínre nga'ñú skandá ngaya kjuakixí kú tjin subáre nájmi xi tsichjén; tjin subáre kjuakitakún kúcha tsixá kju nga mangitsjái kuskán tkuya nájmi xi mejénre nga tsi'ín; nga kuí xi bé suba kúcha nga tsichjen táon xi tjínre kú nga kusúnre kúcha 'bendú, kúcha tsixá xukúcha nga inchachjá kjuakixí xi kui kjimejénre, kuí kui Organismo Autónomō ngaya kuí Naxinandá Mejikō xi baseyáre, xi kusúnre tsa ndá kjuē, tsa ndá inchatsixá, tsa ndá inchatsikitjusún xá'é ngiejé tkuya ni'ya ku xutā xi chjá xitetjún kju xi chjá ni'ya'e Xkalē. Kuíxi baseyáre xi Kjuakixí'e xutāña ngaya kuí Naxinandá (CDHCDMX) xi 'batsjengi, xi chjatjái, xi batetsajú, xi tsikitjusún kjuakitakún xi tjínña nga xutāña; xi Ni'ya'e Pixka Genera'e Justisiā ya; xi 'mi Instituto Transparensiā, Acceso'e Información kú Datos Personale; kuí xi 'mi Instituto Electoral xi b'endá ku tsi'ín xki lesiú janda nga ba'angire ku janda nga fe ngaya Naxinandá Mejikō kju kúcha tsubáre tsi'ín nga tsikjatjijín yajo'e naxinandá; xi 'mi Intituto tse'e Defensoría Públikā xi tsi'ín xki xutā xi tjinikajáre ngu je ku nga kuí xi tsubáre 'bechji nga tjis'endajín ngu je xi ni'in tjin kju Tribunal Electoral xi 'bendajín kjuassi'e lesiu, xi chja kuí Naxinandá Mejikō.

Kapítulo VI, Kúcha Tsakjanya Nangii ku Ndabaxá'e Xkalē, tjitsú nga xukúcha yajá ndiyatsindiu kuí xi tjitsjuá chubā kúcha tsakjanya nangii ku jma janda ngatjen batexuma nga ngungu ndabaxá'e Xkalē, xi tjínre kjuakixí nga tsi'ínsubáre manda yajo'e nga kúcha tsi'ín tsixá, ku tjin ngu ni'ya xi 'mi Ndabaxá'e Xkalē xi basentetjúnre, ku kuí ndabaxá xi tjínre xutā naxinandá, tjínre nangi ku tjínre xutā xá xi naxinandá tsikinchá.

Kuí ndabaxá'e Xkalē tjínre nga'ñú ngaya nangi xi batexumá nga 'bére ngu xtaxá kúnga kuí kusún subáre kúcha tsixá; nga 'bére xá xi tse'e naxinandá kú nga tsitsjuachún nangi'e; nga 'bére ndifa, ndi'í, najmi xi machjénre; nga chuba chuba sakúre ngande nga mijínk'á xutā; nga 'bére ndiya te, nachande; jmanga má 'betkiú yajoña, jma tsis'úi; nga tjin xi kúnre xi basére; kúcha tsi'ín tsikején táon ku 'bére kjuandá; nga 'bére ndaxujun kju jmanga nixuba'yú kjuakitakún

ku ma nitoan; kúcha ña'án chúnre ngasundé xi tjímasúnña; kúcha nidajín kjuası; nga tsubáre nga 'betsején xkí'e táon xi minchatsichjén ku nga tsubáre nga tsjuáre naxinandá; nga 'bere kjuakitakún xi inchachja mí tkuya nájmi xi tsubáre nga nikitjusún xi 'míre reglamento, cirkula ku ngiejé xujún xi inchachjá kúcha ña'án nga ndá mijña; kuí xi tji'míre alcaldía digital; ku ngiejé xujún kjuakixí xi incha'muñéña kjuañú kú tsubáre nga nikitjusún.

Kapítulo VII, xi tjiichjá nga kjin tkuya xuta ku kjin tkuya kjuakitakún tjin kuí naxinandá. Tjitsú nga naxinandá'e xuta nima tjinre ngu kjuakixí xi kjitjiántsején ngixkun ngiejé naxinandá kú tjinre kjuakixí nga sindu tin. Tekuácha kjitá nga tsikitjusún xukúcha inchachjá ngiejé én, ngiejé xujun xi kitsikjaitsjén Nasiona Unida jmanga sindut'a kjuakixí xi tjinre naxinandá'é xuta nima nga ngiejé ngasundé ku tjitsjuáre kjuakixí xuta nga kuí tsi'in subáre mandá yajo'e ku nga chjinengiyáre tsanga ja'óre tsa tjin mí nájmi, mí xá, mí kjuá xi mejénre xuta nga ts'ijún nangi xi tjinre, ngande jmanga inchatsichasún yajo'e, kjuandá xi tjinre, tsa ndifa, tsa ndiajo, tsa minera, tsa ngijña chá, majínre nga tuchuba chja'áre.

Naxinandá Mejiko, kjin tkuya kjuakitakún tjinre, kjin én ku kjin naxinandá, ngat'a kjinma naxinandá'e xuta xi sindú tjuts'in ku kjinma naxinanda'e xuta nima xi je k'ui sindú tsé. Xi naxinanda'e xuta tjuts'in tjitsúre kui xujun kjuakixí kuí xi tukua sindú xuta'e nangi jma tjián Naxinandá Mejiko janda nga kje fa'iji xuta xi jindibá nangi ngundá nga tsajá ndiya tsindiú'e nangí xukúcha yajá kjat'ei ku tukú tjinre ni'ya ndabaxa'é xi kusúnre naxinandá, kúcha nga inchatsikején táon, kjuakitakún xi tjimajún ku kúcha tsi'in mangitsjái xuta xá'é, nga tjinre ngu ndiya kúcha tsitsjé kjuası nga ndá mijña ngu ngandé, nga tuku bé kúcha jindiba nitjin xi ja'á, nga tjinre ngu nangi jma inchatsichá xuta'e ku tjinre kjuakitakún ngat'a'e ngasundé, ngat'a'e kjabey'a, ngijña, namí sá, nami tsu'bí, niñú, ndiujmii, nga xutaña ku nga ngaya kui ngasundé teyá nukjuáña mítsa ñá tjiña'ánña mandá.

Naxinandá'e xutá nima xi jé k'uj sindú, ngu tji'ñúma kú bé kúcha inchatsixá, kjuakitakún'en tjimajún kú naxinandá nima chja, xi tu ji'ik'endú ku jé kungandé, xi tuku atsa tjimajún ndujú kútsa tu chubá ngisa kjuakitakún changa'e ku tuku tjinre ni'ya baséb'en xi tse'e subá ku inchatsikitjusún xukúcha ngáre; kú kuachá kjit'a nga xi mejénre nga kui naxinandá chja'an tsú, kútsa kui barrio chjá'a tsa tsú, kutsa xutá nimáña'an tsa tsú, ja kuácha ch'are xki ngat'a xutá xi kua tjitsú, nga ngungu xuta kutsa ngu naxinandá.

Tjitsú kui xujún kjuakixí nga naxinandá tjuts'ín, nga barrio tjuts'ín ku naxinandá nima xi je k'ui sindú tjinre kjuakixí nga juyá subá kúcha mejénre nga 'bendú, ku kui kjuakixí xi tjitsuáre kjuá nga ma tsikjatjijín ngaya polítika ku nga xan nga mangitsjái kúcha sakúre táon, nga chán tsi'ín xki naxinandá'e, kjuakitakún xi tjinre. Ku bitjusún kui kjuakixí ngat'a tjinre xi 'mi autonomía nga tsi'ín subáre mandá yajo'e ngaya kui Naxinandá Mejiko. Máre tsi'ín suba ngejé kui xá, nga sakúre ndiya ngat'a'e táon, nga chan tsi'ín xki naxinandá'e, xutá'e, nga 'bére ndaxujún, nga tsindajín kjuásí, nga kusúnre nga má chúnre ngejé tkuya yá, ngijña, ndifa, najmi xi machjénre kúnga kúnre ngasundé jma inchatsichá yajo'e.

Ngaya Xujún Kjuakixí Tetjún xi chja kungateyá Mejiko ku kjuakixí xi tjinña nga xutaña, ngaya ndabaxá'e tjinre nga'ñú polítika, nga nixajú xutá, nga nikajó táon, kjuakitakún, ndaxujún, nga nitsje kjuá, nga ndá nikajó najmi xi tjin ku chúnre ngejé ngandáña, tjinre ngejé nga'ñú xi kjitá k'uí.

- Nga tsikjaitse ku tsi'ñú kúcha ngáre nga tjima, ni'ya ndabaxá, ni'ya kjuakitakún xi tjinre, nga kúcha mangitsjái nga mincha xutá xá'e, kúcha inchatsixá nga inchasakúre táon, nga nga tsitsjé kjuásí, nga tsi'ñú animá'en, nga inchatsikitjusún kjuakitakún xi tjimajún ngasundé;
- Nga kui 'benda nga chjinengiyáre tsa ja'óre kútsa jmí, nga tjin najmi xi inchamata'ín, tsa tjin kjuakixí xi 'batsje xutá xi

inchátsindá kjuakixí kútsa ndájí najmi xi tsikjeyáre;

- Nga kui tsitsjé kjuā ngaya nangii jmá batexumá;
- Nga kui xi ngatsú ngaya naxinandá'e mí najmi, mí xá xi mejénre nga tjún kumā tuxi sakúre kjuandá kumá xi tsi'ín, nga kuensún ku nga kui ngaya tsja ngatuma ngiejé najmi, ngiejé xá xi tsjuáre kjuandá'e táon, kjuandá'e kjuakitakún xi tjínre, kjuandá'e xutá'ē, naxinandá'e;
- Nga kju kuí tsikjatjijín nga nindá xujun xi s'et'á mí xá xi kumá, nga basé nga tjiña'án kui xá ku nga tjichusúnre jaskán tsanga itjusún, tsa kuma xá xi kinikjao kútsa kitsjént'iuá;
- Tsubáre nga kju kui tsinda, nga mangitsjái kúcha nga bitjusún ku nga xikjuaxikján nga ngatuma xá xi kinikjaitsjén tuxi kumá nga chajáji, tuxi kumá nga kundayá, tixi fejí, tuxi chajáji xi 'míre nguijña chá, chincha, ndana, jma sindu chakún ndifa nginde nangii ngaya tsindiu jmanga batexumá, kju nga chajáji yá, xkā, chú xi tjín ngijña, ngiejé tkuya najmi xi machjénre kju kui kjuakitakún kúcha nichjén xkā, jamats'én, tjiaba'e yá, tú, naxú, kuskán najmi xi bé xutá nima;
- Nga kui ngayatsja, nga basére, nga tsi'ín xkī kjuandá xi tjínre;
- Tsubáre nga fayá, nga yujíre nga basenkajó ngande xi tse'ē naxinandá'e, jmanga tsis'úi, jmanga tsitaon, jmanga tsitsjua; ngiejé tkuya ni'ya xi tjínre, kju kúcha chún, kúcha kundá ngande jma sindu.
- Tsubáre nga 'benda, nga tsikjaitsjén, nga kui tsikajo mítsa kja'í kúcha mejénre nga fayá, nga chajáji, nga sakúre nga'nú, nga kuajíndujú ngiejé kjuandá xi chjā naxinandá'e, ngiejé tkuyá ni'ya, kjuakitakún kúcha nichjén ngiejé ya ngiejé xkā, najmi

xi kinitsjuákun, tse'e xi chja én'en kju kjuakitakún xi tjimajún ngatutsjái ku ngatse'e naxinandá'e ngatumá ngatutsjái.

- Tjínre kjuakixí nga bas'én, nga kju kui tsichjén ngande kja ngande tkiún xi tjínre jmanga chjat'áre xi tse'e ngasundé, nga kúnre, nga basére ku nga mangitsjáire kjuandá kui tkuya ngande, tuxi chajají xukúcha nga inchachja xujun kjuakixí xi tjín, tsa xi federa kutsa xi tu Naxinandá Mejikotse chja. Nga fayá, nga basére, nga mandaya ngisa ngiejé kjuakitakún xi changa xi tjatse, xi inchatsjuáre jín, inchatsjuáre jamats'én, ngiejé xi 'míre ni'ya, asén, najmi xi kinitsjuakún, xi ma basenijmí, én xi ikúre xutá changa'e, kúcha s'ejinre ngat'a'e ngasundé, xujun changa kju xi kjat'ei inchamandá ku nga má tsik'atiúre xutá'e xi s'ei ndibá.
- Nga ma be'e programa xi tse'e nga minchitsjáiyá, nga máte chjayángani ku nga má bakuyá én xi tse'e, kjuakitakún ku najmi tsjuakún xi máre nindatsjá.
- Kju ngiejé kjuakixí xi sindut'a kuskán xujun kjuakixí xi tjín, ndiya xi inchabajá, kjuakitakún xi ya'a.

Ku tekuácha tsú nga tjínre kjuakixí nga kju kui tsikjatjijn ngaya polítika, kúcha ña'án nixá nga nikején táon nga sakúña kjuandá, nga ña'án xki naxinandá ku ngiejé tkuya kjuakitakún xi tjínre, xi chjá kui Naxinandá Mejiko, kú tekuíxi kuitsú kúcha nga mejénre tsikajó xi 'míre radio, televisión, xujun indú jmanga én'en kjimachjén.

Kú tse'e xi chja kjuakitakún xi s'ejinre, tjitsjuá nga'ñú kui xujun kjuakixí nga tjuya, nga ni'ñú, nga nichjén, nga nikjaitse, nga chúnre ku nga 'miyáre xutá naxinandá kúcha jindibá, én xi tjínre, súi kju najmi changá xi ngáre, kjuanikjaitsjén xi tjínre, kúcha ngáre kji, nijmi tsjuátsú xi tjínre, ku nga má 'bet'áre jín nga én'en nangi jma sindu, ngande xi tse'e kju xutá'eya, tsa xuku ngu

kjindí. Kú tekuácha tjínre kjuakixí nga kúnre, nga tsikajó, nga basére kú nga tsixuba'yú xi patrimonio kjuakitakún'en, xi 'míre siensia, xi 'míre tenología, nga tjiujún xutá, nga ngiejé tútjé kju kjuakitakún xukúcha ña'án nikajó kuskán chú kuskán yá, xkx xi tjín, ku kju kúcha ngáre té kú kúcha ngáre tsitáon. Kú xi chjá nga kui mangitsjái subáre ndiya yajo'e tuxi kumá kjuanima'en kú ndá k'uendú xutá'e, nga sakúre táon, kú nga kuí ngatsi'ín xki ngasúntsju xi tjínre, naxinandá kju barrio xi tukua sindu tjuts'ín kuí Naxinandá Mejiko.

Kú xi chjá kjuakixí xi tjínre ngat'a'e ndaxujun tsubáre nga basenijmijún xutá xá xi kuí kjuá inchatst'ín xki tuxi 'be ndaxujun jma bakúya kjindi'e, jmanga én'en nichjén tuxi kuma nga chajáji.

Tsubáre nga ña'án xkí nga nitkíre tuxi kumajínre chi'ín xutá xi chja naxinandá tjuts'ín kju xutá nima, kú nga tsubáre nga nikas'én ni'yatki xi tjín, xi 'mi klinika kju ospita xi chjá Sistema'e Salud Públika, tanga tekuácha tjínre kjuakixí nga tsindayá yajo'e xukúcha ngáre tsitkii, kúcha tsindayá yajo'e skanda nitjín changá kú te tjínre kjuakixí nga 'betje, nga tsichá nga tsikjetjeji ngiejé tkuya xkatki xi bé, tjiujún kuskán chú kju minera xi machjénre nga tjima ngasundé ku tekuácha tji'bendutsején chjine tki xi tjínre.

Kú tse'e nga nindajín kjuasi, xutá nima tu ngiejé nitjin nga tjínre kjuakixí nga 'bére chjine'en, ku tsubáre nga bakuyáre kui xutá kúcha ña'án kui xá tuxi 'be chjine'én xi jáo én máre ku te ngatube nga ngiajó kjuakitakún xi ya'á kui én tuxi máre ña'án kui xá ku nga ndsijín ña'án xki xi chjun ku xi xi'ín. Kú kja nga 'batsje xujun nga je inchatstú nga je kundajín ngu kjuasi xi chja Podé Judisiá xi chjá Naxinandá Mejiko jmanga xutá nima inchatstjijín tsubáre nga ña'án xkí xukúcha inchachja xujun kjuakixí xi inchatstjuá ndiya, xi chjá ngiejé ngasundé. Kú tekuácha tjínre kjuakixí nga 'bére ngu lisensiado xi tu 'batsjengi xi najmí táon ba'ájire xi tekuácha bé nga kjin xuta xi ja kja'í ja kja'í kjuakitakúnre xi tijñaña kui naxinandá, ku chusúnre tsa tjínre táon kútsa najmíre, kúcha sindú nga naxinandá, mí kjuakitakún xi

tjimajún ngasundé'e kju tse'e én xi máre.

Naxinandá xi sindu tjuts'ín, barrio kju naxinandá'e xutá nima xi je k'ui sindu k'ui Naxinandá Mejikō tsanga mí kjuasí tjinre ngaya naxinandá'e, tjinre kjuakixí nga xukúcha tsú kjuakitakún changá'e tsichjén, tanga tsubáre nga kusúnre nga tsikitjusún kjuakixí xi tjinña nga xutaña kju xi tjitsjuá kui xujún xi Xujun Kjuakixí Tetjún xi chja Naxinandá Ngitku Mejikō. Tekuácha tjin nga nichat'áre najmi xi jatjín jatjín subáre nga ngungu kju najmi xi tjinre nga ngungu naxinandá tjuts'ín ngaya nangi jma janda tjén inchabatexumá, xukúcha inchachjá resolution presidencia kú ngiejé xujun xi tjinre nga sinduné xi nangi ngujé 'míre kju xi ejido, ku manga kjuakitakún xi tjinre mangayá nga 'bendajín kjuasí'e nangi.

Tjinre kjuakixí nga 'bére nangi, nga má tsichjén, nga tsixuba'yú, nga kui tsi'ín xkī ku nga mangitsjái nangi, jma tse'e tsi'ín kju ngiejé kuskán najmi xi tjinre kui nangi, xi tukua sinduné xukúcha ngáre ngatutsjái kutsá kja'í tkuya kjuakixí changá, kju xi ts'atsé nangi kui nitjín tjtase xi tjimáña xukúcha inchachjá kjuakixí. Nga chúnre ku nga nitjé ngiejé tkuya xka, xi tjin ngasún nangi kju ngajín ndifa, kuí xi inchatsjuá tjáo xi tjichjúnña nga tjimáña kju ndifa xi inchamachjénre Naxinandá Mejikō, ku kui ' nga tjinre kjuakixí nga sakúre ngu kjuandá ngat'a'e kui kjuandá xi inchatsjuá.

Tse'e kjuakixí xi ' bere xutá nga tsixá, kui Xujun Kjuakixí Tetjún tjitsjuáre kjuakixí xutá xi ngaya ngani'ya inchatsixá, tuxi manga ngat'ére ngu kjuanichat'á ngakjain ngat'a tekuácha xutá, ku nga ndá ku chán nikjeyáre nga chase xutare ku ndá ngatuchjire jmánga inchatsixá. Kui nga kjamandá kjat'ei ngu xá xi 'mí Serbisio'e Registro Públiko, jmanga ngiejué xi inchatsichjén kuí xutá tsubáre nga k'ia bayaxkī, kú tsanga kuajicha tsi'ín tsubáre nga majére xukúcha tjichjá xujun kjuakixí xi kjabatexumáre. Kú tekuácha chúnre kú ña'án xkī ngiejé xi yachjín kju ngiejé xi jachá xi ngaya ndiyaté inchatsixá, kju niskindí yachjín kju niskindí xi'ín xi ndiyaté sindu, xi k'ia tjima.

TÍTULO XI MÁ JÁON

Tse'e nga 'béña ngu Gobierno xi ndá, nga ndá tsikajó, nga ndá tsi'in xki najmi xi kuí ngatsja. Kuí xi tsubáre nga tsikitjusún nga ndá tsikajó najmi xi tjinre, nga chán tsi'in xki xutá, nga mentixáre kjindetjua, nga ngusún nga ngatsi'in xki, nga najmí chejé tsi'injinre naxinandá, nga tsjé tsixá, nga máre xá xi tsi'injún xutá, nga máre nich'a táon, nga nguji xi kjindetsín minchá, nga tsichukjua ku basére mí najmi xi ndusínre naxinandá, nga tsikje kjuachejé, nga tsubáre nga kusúnre kúcha nichjén táon, nga ndá basé najmi xi tsi'in, nga ndá xutá 'batsje yajo'e xi incha xá, nga chán 'bendú xá, ngá nixátjái ngat'a'e táon, nga tsjé, nga nikjao tjun kúcha ña'an ngu najmi ku nga fixuyá kúcha kuchjén xi 'míre táon.

Jáo Kapítulo tjinre. Xi tjutjún, tse'e nga najmí xi chejé tsi'inre xikjin, xi 'banachajú xikjin, xi 'benda'majún xikjin, xi tsi'in ndsén naxinandá. Ku 'be xutá xá nga ngungu ni'ya'e xitetjún xi baseyáre nga kuajicha kuma. Xi ma jáo tjitsuyá nga tjinre jé ngiejé xutá xi inchatsixáyá ni'ya'e xitetjún tsanga tjin najmi xi ndaji tjin tsi'in. Ngiejé xutá xi inchatsixá ndabaxá'e xitetjún xi chja Naxinandá Mejiko, kju xi chja Pode xi Tsikitjusún, xi chja jmanga mandá Kjuakixí kju jmanga Nitsjé Kjuasi, kju xi chja ndabaxá'e Xkale, xi inchá xá xi 'mi organismo xi tsi'in subáre mandá yajo'e kju nga tsi'i xutá xi k'ia inchatsixát'a, ngiejé xi táon'en naxinandá inchatsikajó ngaya x'aé. Tekuácha 'bere xi baseyáre nga chejéj kuma, nga najmí xi táon'en naxinandá kjabé, xi kuasénnijmijú ngiejé tkuya xutá tuxi mandsijín nga chasére ku nijére xi ndáji faiju xá'e, tuxi ndá bitjú xá xi kitsjuáre naxinandá.

TÍTULO YÁTÚ

Xi tjichja nga kui Naxinandá Mejiko ngitku ku nga teya Mejiko ku nga k'ui sindu ngiaján tku Pode, xi Tsindá Kjuakixí, xi Tsikitjusún Kjuakixí kú xi 'Bendajín Kjuasi ku nga kuí xi tsubáre nga tsjuá ngande, nga tsjuá nga'ñú, nga tsjuá kjuandá tuxi manga tsixá

ngiejé x̣ṭá xá'e Xitetjún kungatse Mejiḳo, xukúcha ṭjín xá xi tsubáre nga tsikjiṭjusún ngangu ngangu. Tsubáre nga tsjuá kui nga'ńú xukúcha ṭjichja Xuj̣j̣un Kjuaḳixí Tetjún xi cḥja kungateyá Mejiḳo.

TÍTULO JÍN

Tse'e nga faniyají Xuj̣j̣un Kjuaḳixí Tetjún. Má sasenkejoyá tukjiáni kutsa ningisúnre kui kjuaḳixí xukúcha tjitsú tuku kuí kui Xuj̣j̣un Kjuaḳixí Tetjún xi cḥja Nax̣inandá Ngitḳu Mejiko, tanga majín tsa kjuaḳixí xi je ṭjínre x̣ṭá ku cḥjuba'áre, tusá tsubáre nga nindayá kutsa ningisúnre. Tanga kui xuj̣j̣un kjuaḳixí majín sasenkajó tsanga kjuá'ńú ku ndatsa kjuasasenkajó nga kjuati, tekuíxi nga ja'á kjuatí te kjabéni ndiya'e. “Má sasenkajo tanga nga nax̣inandá xi kuá kuĩtsu”.

ARTÍCULO TRANSITORIO

Tjitsú kui x̣ik'ui, nga kui Xuj̣j̣un Kjuaḳixí Tetjún xi cḥja Nax̣inandá Ngitḳu Mejiḳo, nga ṭjia'ónjáo sá septiembre bas'én nga'ńú'én, kui nú 2018, tanga xi cḥja tse'e lesiútse xi bas'én xukúcha ṭjichja artíkulo xi ṭjunṭjun transitorio; chaseyáre ngiejé artíkulo transitorio tuxi yáña mí xi ṭjichjá, kúcha tsubáre tsixá x̣ṭá xá xi cḥja kui Nax̣inandó Mejiḳo, kju tse'e ngiejé kúcha manda kjuaḳixí.

